

Abeltjeshuis, een grensverleggend huis.

Wanneer men in de zeventiende en achttiende eeuw van Groningen naar het Emsland wilde reizen, voerde de route via Bourtange door het uitgestrekte Bourtanger Moeras. De weg door Westerwolde liep van Winschoten naar Wedde en vandaar via Vlagtwedde naar Bourtange, waarna men in Heede aan de Ems uitkwam. Van daaruit kon men verder reizen via Aschendorf en Papenburg naar Leer in het noorden, of via Dörpen en Lathen naar Meppen en verder naar Munster in het zuiden.

Langs deze route bevonden zich tal van gelegenheden waar reizigers konden eten en overnachten, ook in Westerwolde. Vrijwel ieder dorp bezat wel een herberg. Op het traject tussen Vlagtwedde en Heede, - een afstand van ongeveer 16 kilometer van kerk tot kerk, wat neerkomt op circa drieënhalve uur lopen - lagen zelfs verscheidene herbergen.

In De Stobben stond *De Weide Man* (in 1685), later *De laatste Stuiver* (in 1692 en 1711) genoemd. Verder langs de weg *De Stakenborgh* (in 1709) en vlak vóór de vesting Bourtange bevond zich *De Vriesche Herberg* (in 1741/1781), later *De Uitvlugt* (in 1788) en *Het Plathuis* (in 1800) genoemd. In de vesting zelf bevonden zich *Het Fortuin* (vóór 1709) en een herberg aan *Schuitendiep 20*. Achter de vesting, vlak bij de grens, stond ten slotte *De Münstersche Herberg* (in 1724/1783), ook *Abeltjeshuis* (in 1737) genoemd. Over deze laatste herberg handelt dit artikel.

Een stuck landes op des Munsterschen stifts bodem.

Op 10 november 1671¹ verkopen de zusters Stijntien en Harmtien Wilckes Goslinck, samen met hun respectieve mannen Michael Bloem en Jan Sageman, als erfgenamen van hun vader en schoonvader Wilcke Geerts Goslinck, "*een stuck landes, soo wel weide als boulandt, gelegen bij de Bourtange buiten de Munstersche poorte, op des Munsterschen stifts bodem*" voor 1.100 caroli gulden aan de commies Jan van Baten en Anneke Andries Schelts te Bourtange.

Wilcke Geerts Gosselinck trouwde vóór 28 juni 1628 met Foelcke Ommes, dochter van Roeleff Butjenter en Hermeken Imels uit Vlagtwedde. Het echtpaar vestigde zich al vóór 1628 in Bourtange, waar Roeloff Butjenter in juni 1628 overleed. De grond op de Munstersche bodem moet dus in cultuur zijn gebracht door Wilcke Geerts Gosselingh of door diens schoonvader Roelof Butjenter.

Bouw van een *houten hoffhuijssie*.

Op 13 maart 1712² krijgt Jan van Baten van de gecommiteerden van de Raad van State en van de provincies Friesland en Groningen, belast met de "*visitatie der fortificatiewercken*", toestemming om op deze grond een houten *hoffhuijssie* aan te leggen. Dit tuinhuisje was twaalf jaar later al weer verdwenen.

Beklemming van het kamp land.

Op 3 februari 1724³ draagt Jan van Baten deze kamp land buiten de Munstersche poort over aan Abeltje Willems, weduwe van Geert Harms, met de uitdrukkelijke toestemming om daarop een huis te zetten en de "*grondt te betimmeren met een huis ende schure*". De overeengekomen pachtsom is veertig caroli gulden per jaar.

¹ [Groninger Archieven \(GrA\), toegang 1534, inventarisnummer 3986, folio 188, Volle Gerecht van de stad Groningen.](#)

² [Nationaal Archief \(NA\), toegang 1.01.19, inv.nr. 1682, folio's 17v-18, Verbalen van commissies tot de inspectie van de forti catiewerken, de troepen, tienden, verpachtingen, enz. in Wedde en West-Woldingerland.](#)

³ Archief van de kerk van Bourtange.

De beklemming zal ingaan op 1 mei 1725 en voortduren zolang Abeltje Willems of een van haar erfgenamen de pacht betaalt. Indien gedurende drie achtereenvolgende jaren geen huur wordt voldaan, zal de beklemming vervallen. In dat geval zullen twee onpartijdige mannen de getimmerde behuizing en schuur taxeren en zal de grond met de daarop staande behuizing, weer aan Jan van Baten of diens erfgenamen toevallen. Het getaxeerde bedrag van de behuizing en schuur dient dan aan Abeltje Willems of haar erfgenamen te worden terugbetaald.

Abeltje Willems, weduwe van Geert Harms en naamgever van Abeltjeshuis.

Abeltje Willems werd omstreeks 1670 in De Stobben geboren als dochter van Willem Jans en Mechtelt Abels, eigenaren van de herberg *De Weide Man*. Abeltje trouwde vóór 1695 te Bourtange met de herbergier Geert Harms. Zij kregen acht kinderen, van wie er zeven in Bourtange werden geboren en de jongste in De Stobben. In 1712 erft Abeltje, na het overlijden van haar zwager, de brouwer Meerten Willems, de herberg van haar in 1699 overleden zuster Alcke Willems. Op 1 oktober worden Abeltje en haar man Geert Harms aangenomen als lidmaat van de kerk in Vlagtwedde. Geert Harms overlijdt echter op 14 september 1714⁴ in De Stobben. Hij was voerman bij het wagenveer.⁵

Op 10 maart 1717⁶ krijgt Abeltje toestemming van de gecommitteerden van de Raad van State om het bedrijf van haar overleden man over te nemen. Op 17 augustus 1724 vertrekt zij samen met haar moeder Mechtelt Abels naar Bourtange, waar zij op 2 december⁷ worden aangenomen als lidmaat van de kerk in Bourtange. Abeltje Willems overlijdt na 28 september 1753⁸ in Abeltjeshuis.

Een verboden nieuwe herberg binnen het schootsveld van de vesting.

Op 12 augustus 1724⁹ blijkt dat er op Munstersche bodem, met toestemming van de vorst, prins-bisschop Clemens August von Bayern, een *nieuwe herberg of uijtspanning (noit voor desen daer geweest) is opgetimmerd*. Volgens de gecommitteerden van de Raad van State vormt deze herberg echter een risico voor de vesting, omdat ze binnen het schootsveld ligt. Ook zou de vijand daardoor gemakkelijk direct toegang tot de poort kunnen krijgen, wat grote gevaren met zich meebrengt. Bovendien is deze herberg een ideale plek voor smokkelaars, wat de belangen van de Admiraliteit schaadt. Ze vrezen dat dit voorbeeld zal leiden tot de bouw van nog meer huizen. De Raad van State is het daarmee eens en wil bij de volgende visitatie een uitgebreid verslag. Tevens wordt in de resolutie van 19 februari 1725¹⁰ de commandeur van de vesting opgedragen om de herbergier te berichten dat, aangezien de herberg binnen het schootsveld ligt, hij verplicht is deze binnen zes maanden af te breken. Zo niet, dan zal de afbraak namens de overheid worden uitgevoerd. Verder dient de commandeur erop toe te zien

⁴ GrA, toegang 124, inv.nr. 487. Burgerlijke Stand Vlagtwedde, doop- en trouwboek, 1678 - 1744. Hierin ook lidmaten 1678 - 1742, 1772.

⁵ In Bourtange waren zes voermannen van het wagenveer. Met paard en wagen vervoerde de voerman passagiers en goederen van en naar de vesting Bourtange voor een vast tarief per plaats. Zij voeren op Winschoten voor 3 gulden, Wedde voor 2 gulden, Vlagtwedde voor 25 stuivers, de Langakkerschans voor 4 gulden, de Bellingwolderschans voor 50 stuivers, Bellingwolde voor 45 stuivers, Heede voor 30 stuivers, Walchum voor 50 stuivers, Dersum voor 30 stuivers en Rhede voor 3 gulden.

⁶ [NA, toegang 1.01.19, inv.nr. 1684, folio 24.](#)

⁷ Archief Hervormde kerk van Bourtange.

⁸ GrA, toegang 732, inv.nr. 305, folio 88-89, Gerechten in Westerwolde en Bellingwolde, 1621 - 1811.

⁹ [NA, toegang 1.01.19, inv.nr. 1686, folio 15-15v.](#)

¹⁰ [NA, toegang 1.01.19, inv.nr. 211, folio 161v, Resoluties van de Raad van State.](#)

en te verhinderen dat er binnen het schootsveld van de vesting nieuwe huizen of schuren worden gebouwd.

Prins-bisschop Clemens August von Bayern (1700-1761) als grootmeester van de Teutoonse Orde. Schilderij van Georg Desmarées, ca. 1745, privécollectie.

Eerste vermeldingen van Abeltjeshuis.

De naam Abeltjeshuis komt voor het eerst voor op een kaart vervaardigd tussen 1729 en 1736¹¹ door Pieter de la Rive (1691-1771). Deze kaart met daarop *A. Roodt gestippelde linie getrocken op de Caart; vertoont de bij provisie gestelde limijtscheijdinge, in de gehoudene conferentie van den jaare 1729, tussen de heeren gecommiteerdens van de eedele moogende heeren Raaden van Staate der Vereenigde Neederlanden, en van sijn keurvorstelijke doorluchtige de Bisschop van Munster. staat Abelties huijs of Willem Geerts vermeld.*

¹² [GrA, toegang 1536, inv.nr. 6668.](#)

De tussen 1729 en 1736 gemaakte kaart met de eerste vermelding van *Abeltieshuis of Willem Geerts*, gemaakt door Pieter de la Rive. Bron: Groninger Archieven, toegang 817, inv.nr. 1176.

Op de plattegrond van Bourtange ook gemaakt door Pieter de la Rive, kort na augustus 1737,¹² staat vermeld *Soo genaamde Abelties Huijs voor weijnige jaaren geset*.

Een brief van de Hofkamer van Meppen.

Op 17 augustus 1725¹³ blijkt dat de herberg, in strijd met de resolutie van 19 februari, nog steeds overeind staat. Dit kwam omdat de aan commandeur Emmen¹⁴ opgestuurde resolutie was zoek geraakt en hij deze dus niet kon uitvoeren. Ondertussen ontvingen de gecommitteerden een brief van de Hofkamer van Meppen in het Münsterland, gedateerd 4 augustus 1725. Deze brief ging over het huis van Abeltje Willems en het behoud daarvan en bevatte een verzoek met een dreigement. Het argument van de Hofkamer van Meppen was dat het huis van Abeltje Willems op Münsterse grond zou staan. De brief werd aan de Raad van State voorgelegd voor verdere beraadslaging samen met de overwegingen van de gecommitteerden.

Overwegingen van de gecommitteerden.

De gecommitteerden achtten het moeilijk te bewijzen of de herberg wel op Münsterse grond stond omdat de grens nog niet goed was vastgesteld. Volgens oude stukken en kaarten van Westerwolde en omgeving gemaakt voor de Staten van Drenthe lijkt de herberg eerder tot de heerlijkheid Westerwolde te behoren. Maar zelfs als de herberg op Münsterse grond zou staan is de eigenaar van de grond een inwoner en onderdaan van de Republiek, en bovendien een rijksambtenaar, commies van 's lands magazijnen in de Bourtange, zoals Jan van Baaten bij zijn leven was.

¹² Nationaal Archief, 4.VTH 3741.

¹³ [NA, toegang 1.01.19, inv.nr. 1687, folio 14-18v.](#)

¹⁴ kapitein en commandeur Caspar Emmen (1670-1734).

Abeltje Willems is slechts gebruikster of huurster van die grond. Uit haar verzoekschrift en het bijgevoegde besluit van 17 maart 1712 blijkt dat Van Baaten destijds toestemming had gekregen van de gedeputeerden van Friesland en van Stad en Lande om het perceel te gebruiken. Hij mocht dat recht niet zonder toestemming van het landsbestuur aan een ander overdragen of verhuren. Daarbij is Abeltje Willems door de directeur van het departement in april van dit jaar, toen met de bouw van het huis werd begonnen, uitdrukkelijk gewaarschuwd dat zij daarmee niet mocht doorgaan zonder voorafgaande toestemming.

Ten derde: ook al zou het huis op Münsterse grond staan, dan nog is het algemeen erkend dat geen enkel land mag toestaan dat binnen het schootsveld van een grensvesting van een buurland huizen of aanplantingen worden opgericht zonder diens uitdrukkelijke toestemming. En dat is hier niet gebeurd. Wat betreft het aangevoerde argument dat het huis nuttig zou zijn voor reizigers van en naar Münsterland: dat is van weinig betekenis, aangezien reizigers vanuit Münsterland in Bourtange alles kunnen vinden wat zij nodig hebben, en reizigers die Bourtange verlaten geen behoefte hebben aan een herberg die zo dicht bij de poort ligt.

Men kon dan ook moeilijk begrijpen waarom de Hofkammer van Meppen in haar brief zulke stellige bewoordingen gebruikt om het voortbestaan van het huis te verdedigen, tenzij men daar een eigen voordeel in ziet dat op termijn nadelig zou kunnen zijn voor de Republiek.

Het huis mag blijven staan.

In de laatste resolutie over deze zaak van 30 april 1726¹⁵ wordt, naar aanleiding van de brief van Abeltje Willems, waarin zij verzoekt het huis niet af te breken, uit mededogen besloten hieraan gehoor te geven. *Mits dat de suppliant¹⁶ sal hebben sig te wagten van het huijs, of schuur, te vergrooten, de grond te beplanten, of het gesigt van het fort op eeniger hande wijze te belemmeren.* Als Abeltje zich daar niet aan houdt, zal het huis onmiddellijk worden afgebroken.

Willem Geerts Nieuwenhuis en Geesje Boelmans Eelsingh.

Omstreeks 1733 volgt Willem Geerts, de tweede zoon van Abeltje Willems en Geert Harms, zijn moeder op als eigenaar van Abeltjeshuis. Op 12 juni 1733 trouwt hij met Geesje Boelmans Eelsingh (* 12-01-1696- † 31-01-1782/29-01-1783), de oudste dochter van Boelman Eelsingh en Aeltien Jacobs Hesse uit Ellersinghuizen. Willem Geerts gedoopt op 19 augustus 1703 in Bourtange noemt zich bij zijn huwelijk Nieuwenhuis. Ongetwijfeld een verwijzing naar Abeltjeshuis, het door hem gebouwde nieuwe huis. Hij was brouwer en overleed tussen 1764 en 1770 in Abeltjeshuis. Willem Geerts Nieuwenhuis en zijn vrouw kregen tussen 1734 en 1753 acht kinderen.

De limietscheijding tusschen Wedde en Westwoldingerland en 't Munstersche.

Op 18 augustus 1725¹⁷ wordt verklaard dat *de limijtscheijdinge tusschen Munsterlandt en het landschap Drenthe en Westwoldingerlant t' eenemaal in onkunde zijn geraackt.* Omdat *de Munstersche met de boekweit en wijlanden naderen zelfs tot onder het canon van de Bourtagne* is het volgens de directeur Mellama¹⁸ om in de toekomst verdere conflicten te voorkomen, het voor het belang van de Staat noodzakelijk is dat er zo spoedig mogelijk een vaste grens wordt vastgesteld tussen Westerwolde en Drenthe enerzijds, en Münster anderzijds. In 1729 is in Bourtange een conferentie tussen Staten Generaal en de bisschop van Münster.

¹⁵ [Nationaal Archief, toegang 1.01.19, inv.nr. 213, folio 419-419v.](#)

¹⁶ verzoekster.

¹⁷ [Nationaal Archief, toegang 1.01.19, inv.nr. 1687, folio 14-18v.](#)

¹⁸ Hermanus Mellema (1671-1731) was luytenant collonel ten dienst van den Lande, directeur van de fortificatien van den Staat der vereenigde Neederlanden, capitein van een compagnie voetknegten in 't regiment van den heeren prinse van orangien en nassauw & kerkvoogd van den dorpe Feenwouden. In: Borssum Waalkes, G.H. van, 1891. [Vervolg van Friesche Klokke-opschriften, met andere van elders vergeleken.](#) Leeuwarden, p, 127.

Kaart uit 1743 met daarop de drie varianten voor de Grens tussen Westerwolde en Münster.

Hier betaalt men tol.

Op 8 augustus 1734¹⁹ valt Abeltjeshuis opnieuw in negatieve zin op bij de Raad van State. Die heeft een brief van commandeur Verruci, gedateerd 10 april 1734 overgegeven aan de gecommitteerden. In deze brief wordt aangegeven dat op 27 mei²⁰ de rentmeester Lippers en de rechter van Aschendorf, ministers van de bisschop van Münster, bij het huis van Willem Geerts zijn geweest om hem aan te stellen als ontvanger van de keurvorstelijke tol. Waarop Willem Geerts op 6 april boven zijn deur het keurvorstelijke wapen heeft opgehangen, met de tekst: *Hier betaald men tol.*

Naar aanleiding van de resolutie van 14 juli 1734²¹, zijn de gecommitteerden ter plaatse gaan informeren en hebben het huis van Willem Geerts bezocht, waar ze het wapen aan een paal zagen hangen. Ook zagen zij hoe er aan de zijde van Münster stappen werden gezet om zich te vestigen op gebied waarover nog geschil is en waarover zelfs conferenties zijn gehouden. Ook zijn, volgens informatie van de opzichter van het klooster te Ter Apel, door 30 à 40 boeren uit Münster tussen Ter Apel en Roswinkel palen geplaatst, die men later zou kunnen later dienen als grensmarkeringen voor de Münstertse zijde. Er wordt geoordeeld dat het misschien wel verstandig is de eerder onderbroken conferenties te hervatten. Indien dat niet mogelijk is, zou de tolheffing bij het genoemde huis moeten worden verwijderd, aangezien deze ten onrechte is ingesteld door de Münstertse regering. Ook zouden de geplaatste palen bij het klooster Ter Apel verwijderd moeten worden.

Het bord is weggehaald.

Op 8 augustus 1735²² zijn de gecommitteerden van de Raad van State samen met die van Friesland en Groningen ter inspectie naar het huis van Willem Geerts gegaan en blijkt de paal met het bord te zijn weggehaald. Op de vraag wanneer dat is gebeurd, antwoordt Abeltje Willems, dat het een half jaar geleden is gebeurd. De tol was ongeveer een jaar lang geïnd tot ongeveer mei 1735, door opdracht van de rentmeester Lippers, die persoonlijk daar was geweest en haar had opgedragen de tolpaal te verwijderen. Verder vertelde ze dat ze sinds elf jaar jaarlijks vijftien gulden heeft betaald aan de Münstertse pachter voor het recht om de tapperij te houden.

¹⁹ [Nationaal Archief, toegang 1.01.19, inv.nr. 1689 folio 29v-33.](#)

²⁰ Dit moet 27 maart zijn omdat de brief op 10 april 1734 is geschreven.

²¹ [Nationaal Archief, toegang 1.01.19, inv.nr. 233, folio 738-738v.](#)

²² [Nationaal Archief, toegang 1.01.19, inv.nr. 1689 folio 40-41.](#)

Een Paepsche kerk?

Op 5 augustus 1743²³ is er een verzoek voorgelegd door Willem Geerts, die brouwer is, eveneens ten dienste van het garnizoen. Hij klaagde dat zijn stalletje door het slechte weer omgeslagen was en dat hij het had laten repareren. Commandeur Verruci verordonneerde dat het stalletje moest worden afgebroken, wat hij meteen deed. Omdat Willem Geerts had gehoord dat men dacht dat hij van plan was een *paepsche kerk* te bouwen, iets wat nooit zijn intentie was geweest, vroeg hij om het stalletje weer op te bouwen, met de belofte dat hij het nooit als kerk zou gebruiken, maar enkel voor eigen gebruik. Besloten wordt om het stalletje toch moet worden afgebroken. Het verzoek werd afgewezen, omdat Willem Geerts veel aanleiding had gegeven tot de kwestie met de Münsterse autoriteiten.

Nog steeds tol geheven.

Op 27 augustus 1746²⁴ blijkt uit brieven van 4 april en 25 april 1746 door commandeur Verruci geschreven, dat de *hospis* Willem Geerts nog dagelijks doorgaat met het innen van tol. Vijf stuivers voor iedere koe en een variabel bedrag per varkens. Het gebeurde zelfs toen de gecommitteerden er waren. Volgens Willem Geerts was hij geautoriseerd door de Westfaalse regering als grondheer. Hij had afhankelijk van de kwaliteit en kwantiteit ook tol betaald aan de konvooimeester Alstorpius voor de konvooien en licenties. men was niet zeker of Willem Geerts beschouwd moest worden als een onderdaan van de Staat of als een Westfaal. De gecommitteerden zijn van mening dat er geen tol van Willem Geerts geïnd zou moeten worden voor de goederen die hij van zijn huis naar de Bourtange vervoert. Als deze tol toch geïnd wordt, zou dit in de toekomst als een precedent kunnen dienen.

Verkoop van de blote ondergrond.

Op 28 september 1753²⁵ verkopen de erfgenamen van Jan Berent de Winckel en Hillegonda van Baten, de dochter van Jan van Baten, de eigendom van *seeker stuk lands so wel weide als bouwland gelegen buiten de Munstersche poort bij de Bourtange, so groot en klein hetselve door wijlen de commies Jan van Baten en Anneke Andries Schelts volgens versegelinge in dato den 10 novembris 1671 van Michel Bloem en Stijntje Wilkes Goslinks is angekocht en seedert maij 1724 door Abeltjen Willems weduwe van Geert Harms onder beklemminge is gebruikt 's jaarlijks voor 40 Car.gld., zijnde onder den eigendom van deese landerijen dien van de grond waar op het huis van opgemelde Abeltje Willems staat mede begrepen* aan de diaconie van Bourtange voor 916 caroli gulden. De bekleemhuur van veertig caroli gulden moet voortaan aan de diaconie van Bourtange worden betaald.

Het grensverdrag van 27 oktober 1764 en 10 november 1764.

Op 10 november 1764²⁶ wordt in Münster een verdrag tussen de *Republicq der Vereenigde Nederlanden* en het *Hoogstijft Münster* ondertekend en de grenslijn tussen Drenthe en Groningen en Münster officieel vastgelegd. Dit gebeurde op basis van oude grenzen, waarbij de grens werd gemarkeerd met 13 grenspalen, zodat er geen misverstanden meer konden ontstaan over de juiste grenslijn. De grens rondom Abeltjeshuis wordt als volgt omschreven: *Van daar in een regten lijn tot den hoogsten top van den Harssenberg²⁷, alwaar de agtste grenspaal gestelt word. Van hier in een regten lijn door het moeras, of moer, tot op eene distantie van hondert*

²³ [Nationaal Archief, toegang 1.01.19, inv.nr. 1691 folio 14v-15.](#)

²⁴ [Nationaal Archief, toegang 1.01.19, inv.nr. 1692 folio 15-16.](#)

²⁵ Groninger Archieven, toegang 732, inv.nr. 305, folio 88-89.

²⁶ [Nationaal Archief, toegang 1.01.02, inv.nr. 4737, folio 5-11.](#)

²⁷ Hasseberg.

Rhijnlandsche roeden²⁸ van Abeltjes Kamp ten suijden, alwaar de negende grenspaal sal worden gestelt.

Detail van de kaart door den directeur Mellama opgesteld en overgegeven op dato den 6 september 1729. De rode lijn links is de grens volgens het bisdom Munster, de stippellijn rechts is de grens volgens de Staat en de gele lijn in het midden is de in 1743 overeengekomen grens. Links herberg de Laaste Stuijver. Bron Drents Archief, Oude Staten archieven, [toegang 0001, inv.nr. 339.1](#).

Van daar in een rechte lijn tot op de distantie van zestig Rhijnlandsche roeden²⁹, ten oosten van Abeltjes huijs, in de streeke alwaar voor deesen de eerste of laatste slagboom gestaan heeft, en met soldaaten wagt is beset geweest, alwaar de tiende grenspaal op den weg sal worden geplaatst. Van daar noordwestwaard tot op de linie van 1743 op de kaart getekent, en wel wederom hondert Rhijnlandsche roeden ten noorden van Abeltjes huijs, alwaar de elfde grenspaal staan zal, en de linie van den 21e augusti 1743, de basis van deesen hier laast beschreevenen driehoek maakt. Voorbij Abeltjeshuis was een der steene limietpalen gestelt, waardoor Abeltjeshuis officieel onder de Staat viel.³⁰ Het huis was lang door de Münsterse autoriteiten van alle belastingen vrijgesteld. Daarom weigerden de bewoners van het huis om enige belasting aan de Staat te betalen. Dit leidde tot nadeel voor de drankverkopers binnen de vesting. Op 24 augustus 1768 wordt besloten om de bewoners van Abeltjeshuis te dwingen om de staatsbelasting te betalen.

Boedelscheiding tussen de erfgenamen Willem Geerts Nieuwenhuis.

Op 25 maart 1783³¹ vindt een boedelscheiding plaats tussen de erfgenamen van Willem Geerts Nieuwenhuis en Geesjen Eelsing. Hierin wordt overeengekomen dat *de Munstersche Herberg, buiten de fortresse Boertange geleegen, met diens onderhoorige landerijen, invoegen door wijlen*

²⁸ Ongeveer 377 meter.

²⁹ Ongeveer 226 meter.

³⁰ [Nationaal Archief, toegang 1.01.19, inv.nr. 1694 folio 33v-35](#).

³¹ Groninger Archieven, toegang 732, inv.nr. 308, folio 135v-136.

der comparanten moeder Geesjen Eelsingh laast is bewoond en gebruikt, met het brouwgereedschap en het koorn, op het land staande voor de summa van 2.400 gulden aan Boelem Nieuwenhuis wordt toegewezen. Aan zijn broer Albert Nieuwenhuis wordt de Vriesche herberg, buiten de fortresse Boertange geleegen, met diens onderhoorige landerijen, zoo thans door Boelem Nieuwenhuis word bewoond en gebruikt, voor de summa van 1.150 gulden toegewezen. Geesje Eelsing had samen met haar zoon Geert Willems Nieuwenhuis de Vriesche herberg op 16 augustus 1771³² voor 2.011 caroli gulden gekocht van haar zwager en zuster Tamme Geerts Leusing en Hadewijk Boelmans Eelsing.

Boelem Willems Nieuwenhuis en Maggelina Ekelmans.

Boelem Willems Nieuwenhuis werd op 15 november 1739 gedoopt te Bourtange. Hij was knecht bij de boekweitmulder Lammert Woldering, maar liet zich overhalen om dienst te nemen als konstabel in de compagnie van kapitein Du Pont. Omdat zijn ouders van niets wisten, proberen zij op 7 mei 1759 ontslag voor hun minderjarige zoon, hij was 19 jaar, aan te vragen bij de genoemde kapitein, maar zonder resultaat. Boelem vertrekt naar Den Haag waar hij op 26 maart 1765 trouwt met Maggelina Ekelmans (* 28-10-1734 - † 02-02-1823). Zij was een dochter van Dirck Ekelmans/van Harten en Geertruij van Emmenes, uit Schoonhoven. Boelem en Maggelina kregen tussen 1764 en 1777 zes kinderen. In september 1782 keert Boelem met zijn gezin weer terug naar Bourtange, waar hij op 9 augustus 1798³³ een testament laat opstellen. Daarin wordt bepaald dat zijn kinderen de universele erfgenamen van hem zijn en dat zij hun moeder na zijn dood moeten onderhouden. Boelem werd op 18 januari 1799 begraven.

Boedelscheiding.

In de boedelscheiding tussen de kinderen van Boelem Willems Nieuwenhuis en Maggelina Ekelmans op 16 maart 1799³⁴ blijft de oudste zoon Willem Nieuwenhuis in het bezit van de *ouderlijke behuizinge, benevens de mobila en andere goederen, als mede de landerijen, waar van den eigendom de diaconen in de Boertange behoort, alles staande en gelegen buiten de Munstersche poort van de Boertange*. Hij moet zijn broers en zusters 325 caroli gulden betalen.

Willem Nieuwenhuis en Elsje Hindriks Bontkes.

Willem Nieuwenhuis werd geboren op 17 november 1767 in Den Haag. Hij kwam in september 1782 met zijn ouders mee naar Bourtange, waar hij op 5 mei 1799 trouwde met Elsje Hindriks Bontkes (1777-1843). Elsje was een dochter van Hindrik Jans Bontkes en Jantien Jans Aalders, in de Stakenborg. Willem en Elsje kregen tussen 1800 en 1805 vier kinderen. Willem Nieuwenhuis was veldwachter en schout in Bourtange. Hij overleed op 26 juni 1842 in Bourtange.

Abeltjeshuis geruild.

Op 29 december 1815³⁵ ruilen Willem van Hateren en Willem Nieuwehuis van huis. Willem van Hateren krijgt *eene behuizing getekend no. 16*³⁶ *(het Abeltjeshuis genaamd) en tuin met 13 mudden bouwland en 2½ deimt groenland, staande en gelegen buiten de Munstersche poort nabij de Bourtange, gevende jaarlijks aan de diaconie van de Bourtange een vaste huur van 40 gulden geschat op 2.000 gulden*. In ruil daarvoor krijgt Willem Nieuwenhuis Bourtange 10 met een

³² Groninger Archieven, toegang 732, inv.nr. 307, folio 178-178v.

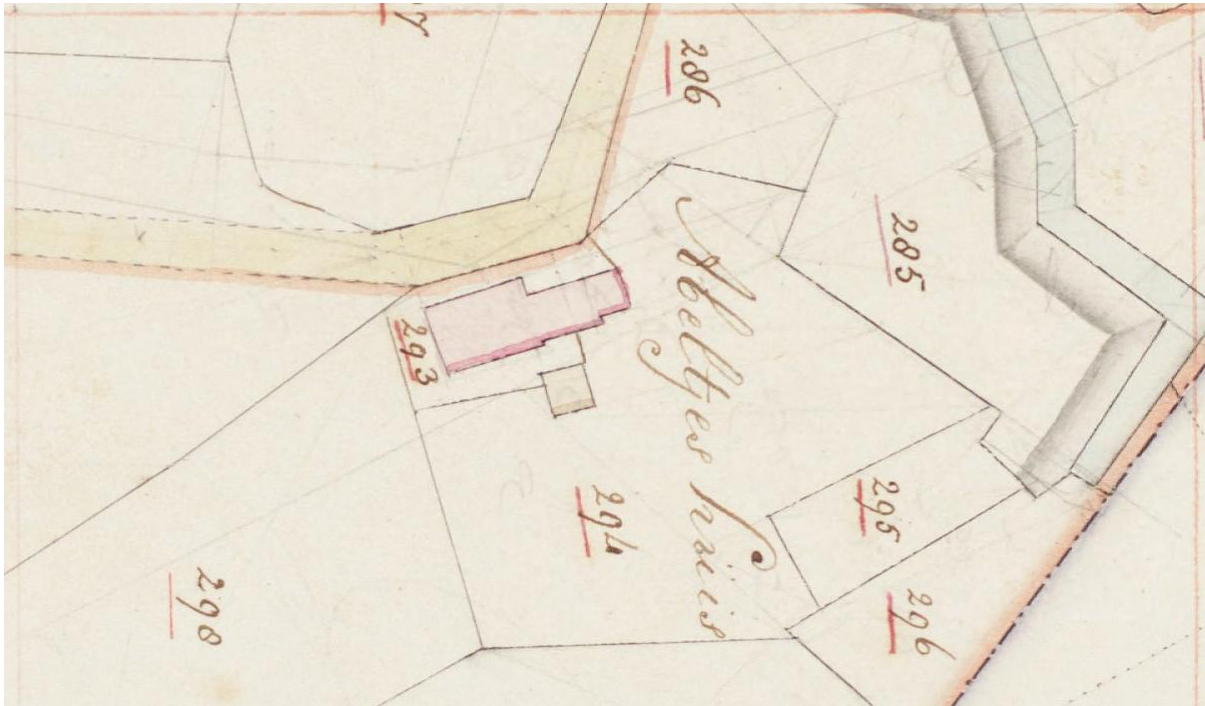
³³ Groninger Archieven, toegang 732, inv.nr. 310, folio 211-212.

³⁴ Groninger Archieven, toegang 732, inv.nr. 69, folio 259-260.

³⁵ Groninger Archieven, toegang 122, inv.nr. 20, akte 241.

³⁶ Bij de invoering van de huisnummering in 1807 kreeg Abeltjeshuis nummer 16.

stuk land buiten de Friesche poort en *een volle eigendoms geregtigheid in de Bourtanger gemeente-landen*, ook geschat op 2.000 gulden.

Abeltjeshuis op de minuutkaart van 1829. Kadastrale gemeente Vlagtwedde, sectie C.

Willem Hans van Hateren.

Willem Hans van Hateren werd gedoopt op 10 januari 1779 in Bourtange. Hij trouwde aldaar op 16 oktober 1803 met Saartje Hindriks Bontkes (* 02-04-1779 - † 08-06-1836), dochter van Hindrik Jans Bontkes en Jantien Jans Aalders, in de Stakenborg. Willem was van september 1811 tot 1 januari 1812 adjunct maire, van 1 januari 1812 tot 1 maart 1814 maire en van 1 maart 1814 tot 31 december 1821 schout van de gemeente Bourtange. Daarnaast was hij landbouwer in Bourtange, later herbergier en landbouwer in Abeltjeshuis. Hij overleed op 29 december 1848 in Abeltjeshuis.

Gift onder levenden.

Willem van Hateren en Saartje Hindriks Bontkes, *wonende nabij de Bourtange, in het zoogenaamde Abeltjeshuis* geven op 21 mei 1836³⁷ aan hun oudste zoon Hans Jongers van Hateren *een behuizing, getekend no. 16, het Abeltjes huis genaamd, erf, tuin benevens bouw- en groenlanden, staande en gelegen buiten de Munstersche poort nabij de Bourtange, sectie C nos. 293 t/m 299, 303 en 304; een stuk meedland, groot 1 bunder 59 roeden 20 ellen, sectie C no. 211, en een regt van eigendom in de Bourtanger gemeene gronden en veenen, doende aan de diaconie te Bourtange eene jaarlijksche vaste huur van 40 guldens, volgens acte van den 28en september 1753, daarnaast twee Meijen, een regt van eigendom in de Bourtanger gemeene gronden en veenen* en een derde aandeel daarin en twee kampen. Verder 2 paarden, 14 koeien, 2 wagens, 2 ploegen en 2 eggen en al het boeren-, karn en melkgereedschap, 2 kabinetten, een klok, meubels, beddengoed en een toonbank en winkelgoederen. Tezamen geschat op 4.595 gulden. Minus de schulden van 1.095 gulden blijft over 3.500 gulden. De vier andere kinderen krijgen na het overlijden van de ouders elk 200 gulden. In 1838 krijgen de huizen in de gemeente

³⁷ Groninger Archieven, toegang 122, inv.nr. 72, akte 96.

Vlagtwedde nieuwe nummers. Abeltjeshuis krijgt dan nummer 207. Na 1854 volgt er nog een hernummering, waarbij Abeltjeshuis nummer 51 krijgt.

Hans Jongers van Hateren.

Hans Jongers van Hateren werd geboren op 21 augustus 1807 in Abeltjeshuis. Op 29 april 1839 trouwde hij met Grietien Alberts Kraai (* 07-04-1810 - † 21-09-1881), dochter van Albert Jans Kraai en Jantien Willems Stratingh uit Vlagtwedde. Zij kregen tussen 1839 en 1848 vijf kinderen. Volgens de volkstelling van 1840³⁸ woonden in Abeltjeshuis, naast Hans Jongers van Hateren, zijn vrouw Grietien en hun dochter Jantje van Hateren, grootvader Willem van Hateren, Willem Velema, het 3-jarig zoontje van Jantje van Hateren en Aike Jans Velema, de dienstknecht Jan Harm Tange en de dienstmeid Trientje Koekoek. In 1850³⁹ woonde het gezin Van Hateren er met hun drie kinderen Jantje, Saartje en Albert van Hateren, Willem Velema, de dienstmeid Anna Fisscher uit Winschoten en de dienstknechten Roelf de Graaf uit Neu Rhede, Harbert Zandman uit Bossem in Duitsland en Wubbe Moorlag uit Bourtange. In dat jaar vond er ook een grenscorrectie plaats waardoor het erf om het huis 70 m² groter werd. Hans Jongers van Hateren liet op 12 juni 1851⁴⁰ een testament opstellen en overleed op 18 november 1851 in Abeltjeshuis, 43 jaar oud.

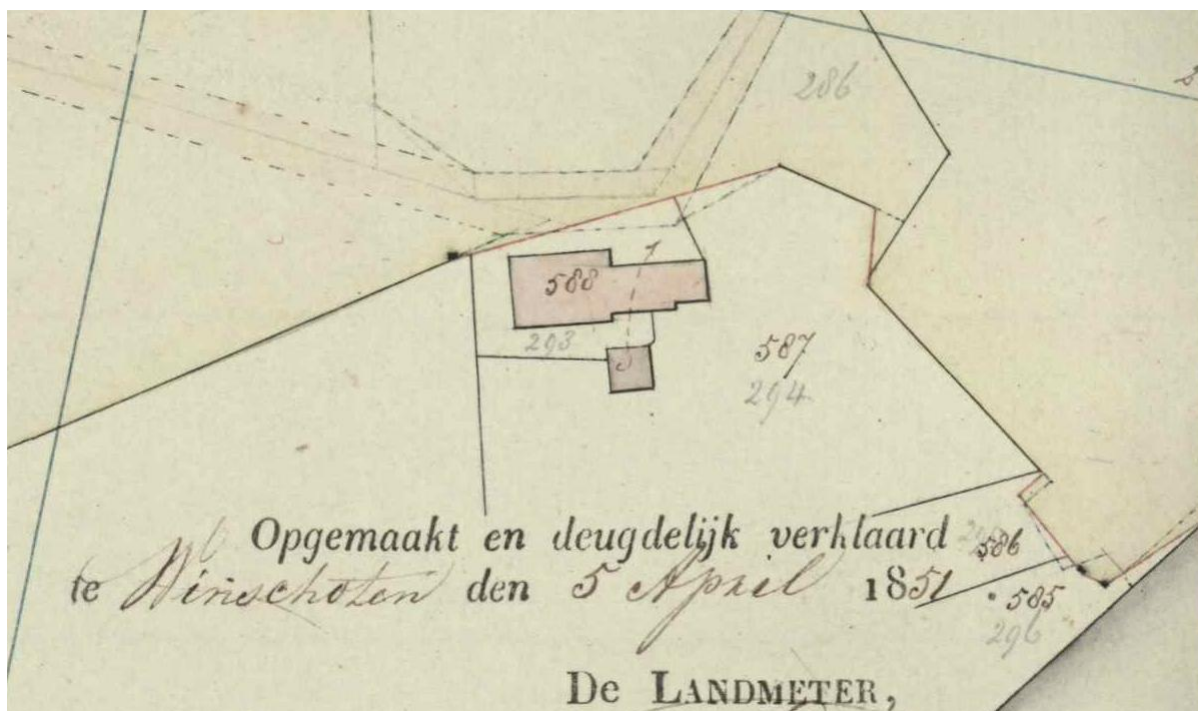

Jantje van Hateren (1839-1934) voor Abeltjeshuis in 1929. Foto met behulp van AI verbeterd.
Fotograaf onbekend, Groninger Archieven.

³⁸ Archief van de gemeente Westerwolde, inventarisnummer 532.

³⁹ Archief van de gemeente Westerwolde, inventarisnummer 534.

⁴⁰ Groninger Archieven, toegang 122, inv.nr. 112, akte 141.

Vergroting van het erf in 1850. Kadastrale gemeente Vlagtwedde sectie C hulpkaart 17, dienstjaar 1850, opgemaakt op 5 april 1851.

Grietien Alberts Kraai en Jan Alberts Eemsing en mede bewoners.

Ruim een jaar later hertrouwt Grietien Alberts Kraai op 10 januari 1853 te Vlagtwedde met de 17 jaar jongere Jan Alberts Eemsing (* 26-10-1827 - † 10-09-1893), zoon van Albert Jans Eemsing en Haike Jans Kroon uit Bourtange. Het echtpaar gaat wonen in Abeltjeshuis en bleef kinderloos. Na het overlijden van Hans Jongers van Hateren vertrekken twee dienstknechten en de dienstmeid. De nieuwe dienstmeid wordt Maria Meijer uit Bourtange. Ook komt Johannes van Hateren op Abeltjeshuis wonen. Hij was de jongere broer van Willem van Hateren en oom van Hans Jongers van Hateren. Tussen 1854 en 1857 vestigen ook de vleeshouwer en later koopman Heiman Lazarus en Sara Hesse met hun twee kinderen Hindrijetta en Izaäk Lazarus in Abeltjeshuis, waarna zij er nog twee kinderen krijgen. In 1870⁴¹ wonen volgens de volkstelling alleen Jan Eemsing en Grietien Kraai met haar kinderen Jantje, Saartje en Albert van Hateren en de jongere broer van Jan Eemsing, Jans Eemsing in Abeltjeshuis, dat dan huisnummer 73 heeft. In 1870⁴² had Abeltjeshuis huisnummer 89, dat voor 1880 nog zou wijzigen in 86 en 84. In maart 1870 wonen er dan Jan Eemsing en zijn vrouw Grietien Kraai met Jantje en Albert van Hateren en Jans Eemsing en Klaassien Jansen. In januari 1880⁴³ wonen alleen nog Jan Eemsing en Grietien Kraai en Jantje en Albert van Hateren op Abeltjeshuis, dat later huisnummer 81 krijgt. Na de dood van Grietien Kraai woonden in 1890⁴⁴ alleen nog Jan Eemsing en Jantje en Albert van Hateren op Abeltjeshuis. De huisnummering wijzigde tussen 1890 en 1920 van nummer 81, naar 76, naar 85 en ten slotte naar 93. Jan Eemsing was gedeeltelijk mede eigenaar, samen met Jantje en Albert Johannes van Hateren van Abeltjeshuis en de landerijen⁴⁵. Op 30 maart 1893 komt de 81-

⁴¹ Archief van de gemeente Westerwolde, inventarisnummer 536.

⁴² Archief van de gemeente Westerwolde, inventarisnummer 541.

⁴³ Archief van de gemeente Westerwolde, inventarisnummer 545.

⁴⁴ Archief van de gemeente Westerwolde, inventarisnummer 550.

⁴⁵ Kadaster, kadastrale gemeente Vlagtwedde, leggerartikel 483.

jarige Jacob Schaafsma vanuit Wedde op Abeltjeshuis wonen. Hij was de stiefvader van Jan Eemsing.

Het gehucht Abeltjeshuis.

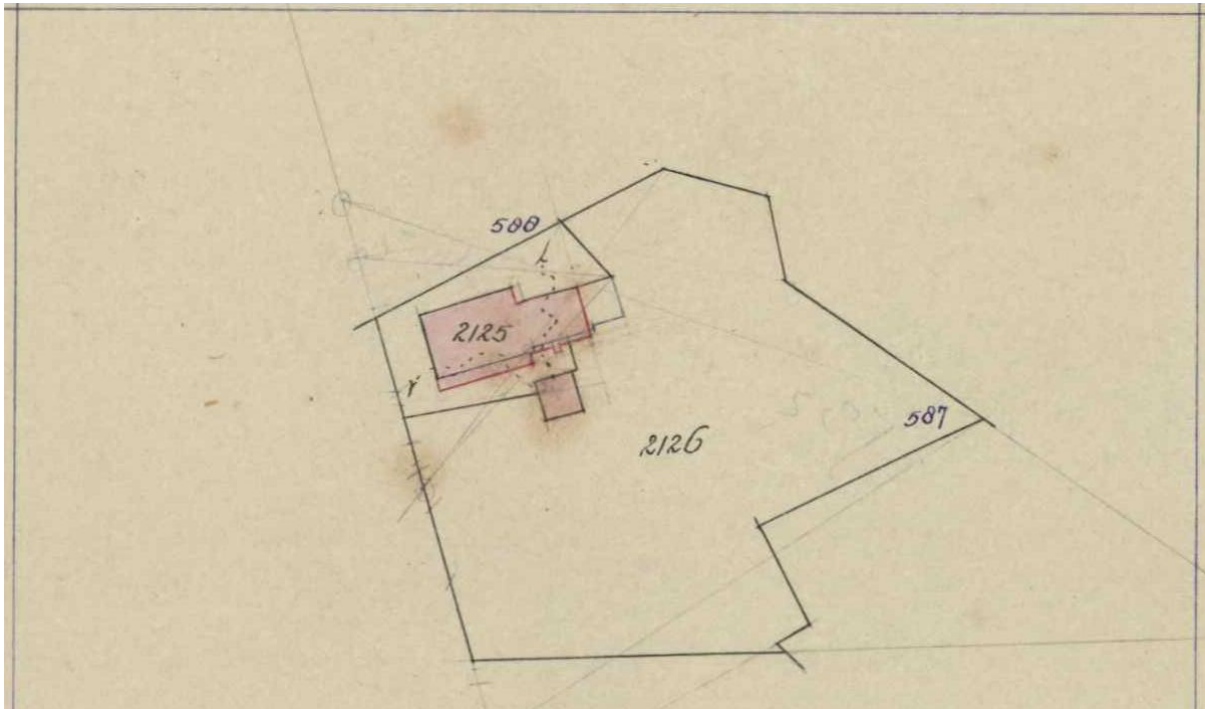
In 1892 is voor het eerst sprake van een gehucht Abeltjeshuis. Op 11 januari 1892⁴⁶ wordt te Abeltjeshuis Harm de zoon van Roelf Eibergen en Annechien Wepel geboren. Zij woonden in een huis dat zij 1889 lieten bouwen en een van de voorgangers was van het huidige Bisschopsweg 49.

Albert van Hateren en Elsiëna van Lessen.

Na het overlijden van Jan Eemsing op 10 september 1893 wordt Albert van Hateren hoofdbewoner van Abeltjeshuis. Albert werd geboren op 23 oktober 1844 in Abeltjeshuis. Hij was landbouwer en trouwde op 2 mei 1896 te Vlagtwedde met de 27 jaar jongere Elsiëna van Lessen (* 07-07-1872 - † 07-04-1942), dochter van Kornelis van Lessen en Talea Haken uit Bourtange. Zij kregen tussen 1897 en 1906 vijf kinderen in Abeltjeshuis. Albert overleed op 6 juni 1920 in Abeltjeshuis.

Gedeeltelijke slooping.

In 1884⁴⁷ wordt Abeltjeshuis gedeeltelijk gesloopt. Het voorhuis verdwijnt en de schuur wordt verbreed. Ook komt er aan de zuidzijde een kleine aanbouw, die goed zichtbaar is op de foto van 1938 in het Groninger Dagblad. Het gaat waarschijnlijk om een stookhut.

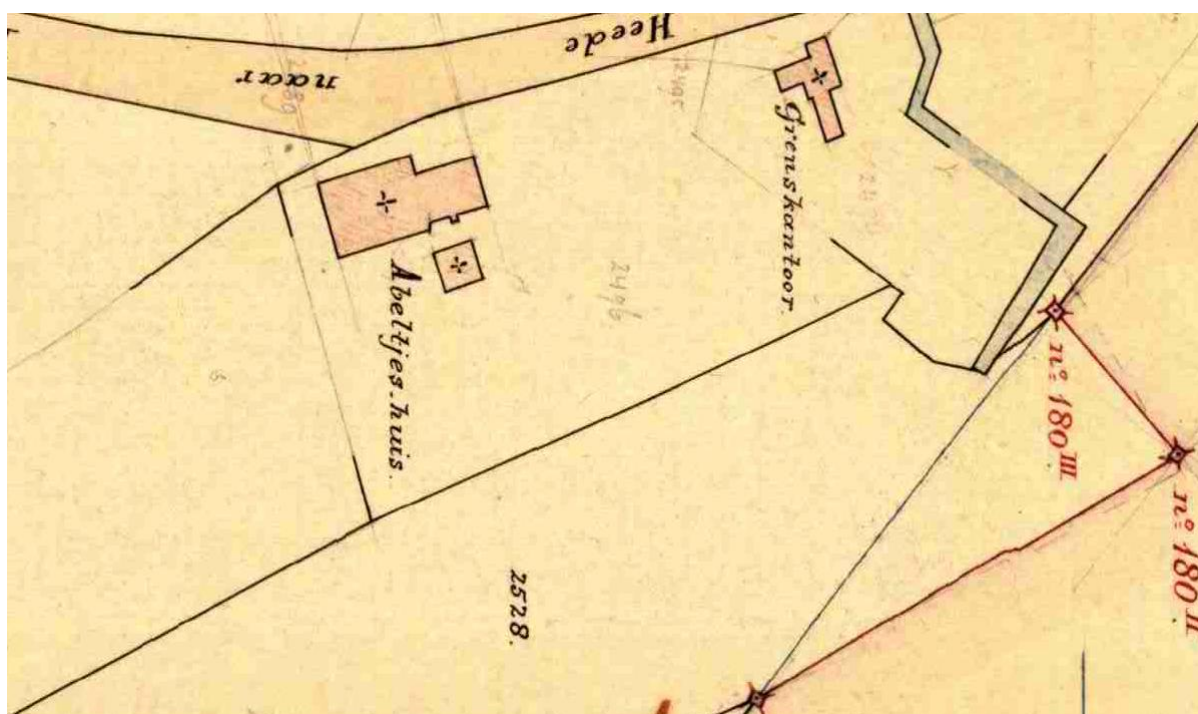
Abeltjeshuis na de verbouwing in 1884. Kadastrale gemeente Vlagtwedde sectie C hulpkaart 205, dienstjaar 1886, opgemaakt in september 1885.

⁴⁶ Gemeente Vlagtwedde, geboorteregister 1892, aktenummer 10.

⁴⁷ Kadaster, kadastrale gemeente Vlagtwedde, leggerartikel 483, nummer 24 en 60.

Grensverlegging

In 1905 worden door het kadaster drie nieuwe grenspunten ingemeten tussen de grenspalen 180 en 181. De nieuwe grenspalen krijgen de nummers 180^I, 180^{II} en 180^{III}. Van deze grenspunten was nog geen sprake in het grenstractaat van Meppen van 2 juli 1824.⁴⁹ In artikel 33 is de ligging van de grenspalen als volgt beschreven: *verder in rechte rigting naar den steen no. 8 [Gp 176]⁵⁰, op den Hassenberg, aan de scheiding tusschen Dersum en Walchum; vervolgens op den met no. 9 [Gp 180] gemerkten steen, welke omtrent drie honderd zesënzeventig Nederl. Ellen en zeven palmen of honderd Rijnl. roeden, ten zuiden van Abeltjes-kamp, tot Bourtange behorende, verwijderd is; van hier in rechte lijn, oostelijk voor Abeltjes huis heen, door de oostelijke punt van Abeltjes kamp, op den steen no. 10 [Gp 181]⁵¹, aan den weg van Bourtange naar Rhede; alsdan op den steen no. 11 [Gp 182], aan, het noordeinde van het retranchement, van waar westelijk de scheiding van het nieuw Rheder privaat eigendom afloopt; voorts in rechte lijn op den steen no. 12 [Gp 185], welke aan de zuidzijde van het Lieske-meer staat.*

De nieuw ingemeten grenspalen 180^I, 180^{II} en 180^{III} in 1905. Kadastrale gemeente Vlagtwedde sectie C hulpkaart 272A, dienstjaar 1906, opgemaakt in juni 1905. Deze grenspalen 180^I, 180^{II} en 180^{III} zijn gemarkeerd met de N. van Nederland en P. van Pruisen en waarschijnlijk in 1825 geplaatst.⁵²

⁴⁹ [Grenstractaat tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk Hannover, Meppen, 2 juli 1824.](#)

⁵⁰ De tussen haken vermelde codes geven de huidige grenspaalnummers aan.

⁵¹ Grenspaal 181 stond oorspronkelijk ten zuiden van de weg. In 1860 vond er een hermeting plaats waaruit bleek dat grenspaal eigenlijk precies in het midden van de weg zou moeten staan. In 1896 vond er nogmaals een hermeting plaats, waaruit bleek dat de weg nog dichterbij Abeltjeshuis lag. De grenspaal is later vernield en ligt in stukken voor het Abeltjeshuis aan de Bisschopsweg 50. Tussen Gp 180 en Gp 181 liggen nu Gp 180^I tot en met Gp 180^V. De grenspalen 180^I tot en met 180^{III} zijn nu hernummerd naar 180^{II} tot en met 180^{IV}.

⁵² [Nationaal Archief, toegang 2.05.32.23, inv.nr. 28](#) Stukken betreffende de aanbesteding van het leveren der grenspalen, 5 januari 1825.

Grenspaal 180^{II} in 2022. De steen is geplaatst in 1818 na het congres van Wenen in 1814-1815 en ondertekend op 9 juni 1815.

Elsiena van Lessen en haar kinderen.

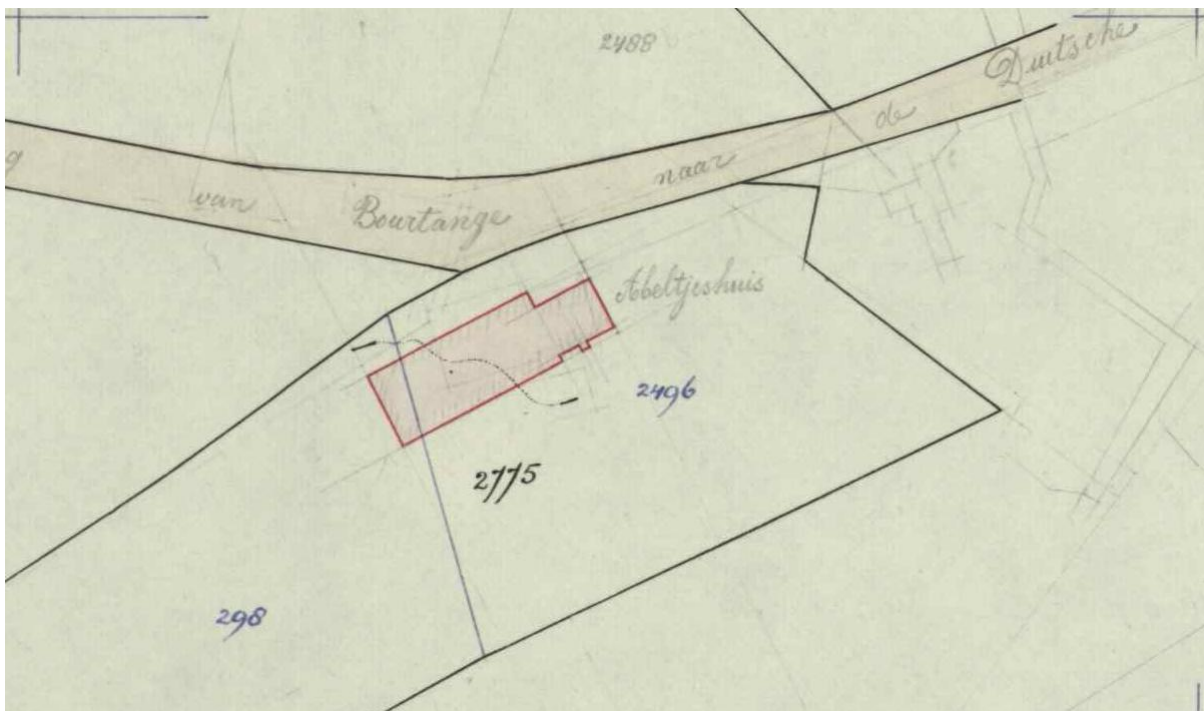
Na het overlijden van Albert van Hateren in 1921 worden zijn weduwe Elsiena van Lessen samen met hun kinderen Talea Margaretha (* 17-03-1897 - † 20-08-1988), Johannes Jongers (* 18-05-1899 - † 11-10-1991), Kornelis (* 06-04-1904 - † 22-01-1985) en Albert van Hateren (* 06-09-1906 - † 09-05-1987) de nieuwe eigenaren van Abeltjeshuis.

Abeltjeshuis omstreeks 1906 vanuit het noordwesten. Op de achtergrond het in 1896 gebouwde grenskantoor.

Fotograaf onbekend, Groninger archieven.

In 1928 wordt de schuur achter het woonhuis vervangen door een langere en smallere schuur. Ook wordt de schuur ten zuiden van het huis afgebroken en vindt er een hermeting plaats.

Het verlengde Abeltjeshuis in 1929. Kadastrale gemeente Vlagtwedde sectie C hulpkaart 399, dienstjaar 1930, opgemaakt in juni 1929.

In 1934 vindt een boedelscheiding plaats, waarbij het huis en de landerijen overgaan naar Johannes Jongers en zijn zuster Talea Margaretha van Hateren.

Abeltjeshuis in 1939 vanuit het oosten, met links de oude schuur die al voor 1829 is gebouwd. Fotografie onbekend, Groninger Archieven.

Abeltjeshuis in januari 1944 vanuit het noordoosten.

Drentsch dagblad, 21 januari 1944.

1885 gedeeltelijke sloping en bijbouw door Albert Johannes van Hateren
1898 vereniging door Albert Johannes van Hateren
1928 bijbouw door de weduwe van Albert J. van Hateren en hun kinderen
1929 bijbouw, hermeting en vereniging door idem
1931 en 1934 scheiding
1945 sloop en stichting noodwoning en noodhut
1947 vereniging
1953 herbouw
1978 verkoop

huisnummering

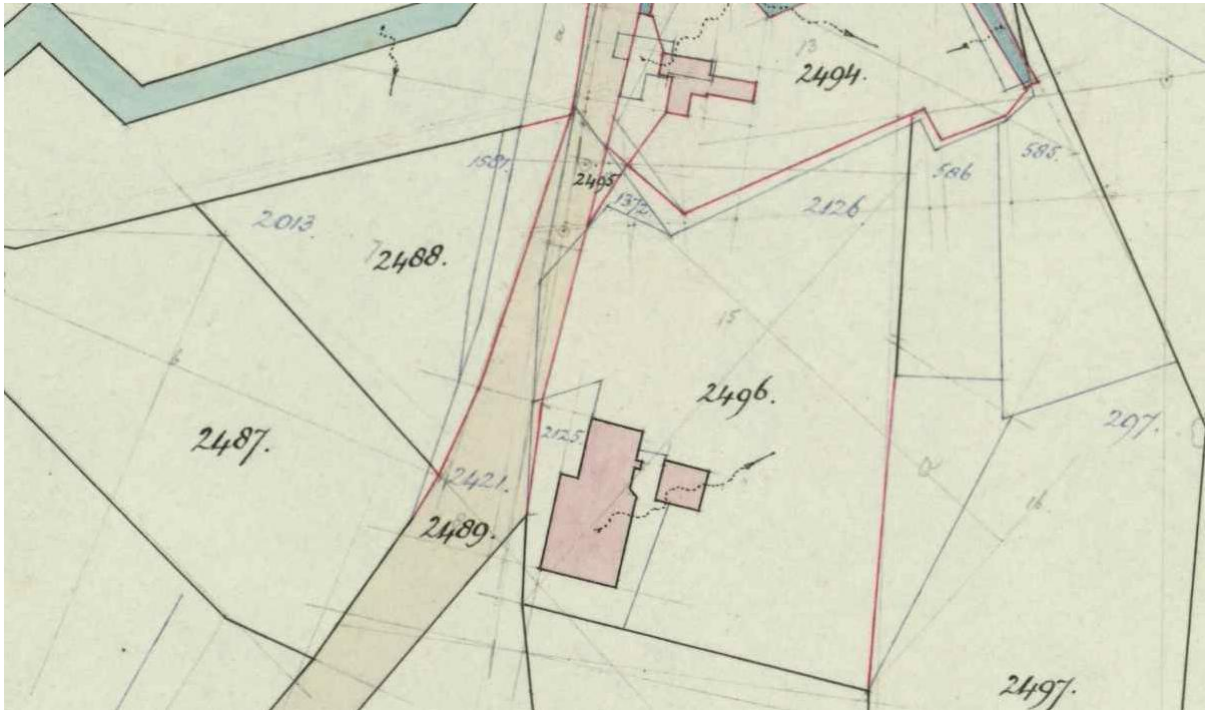
1850-1860 207-51

1860-1870 73

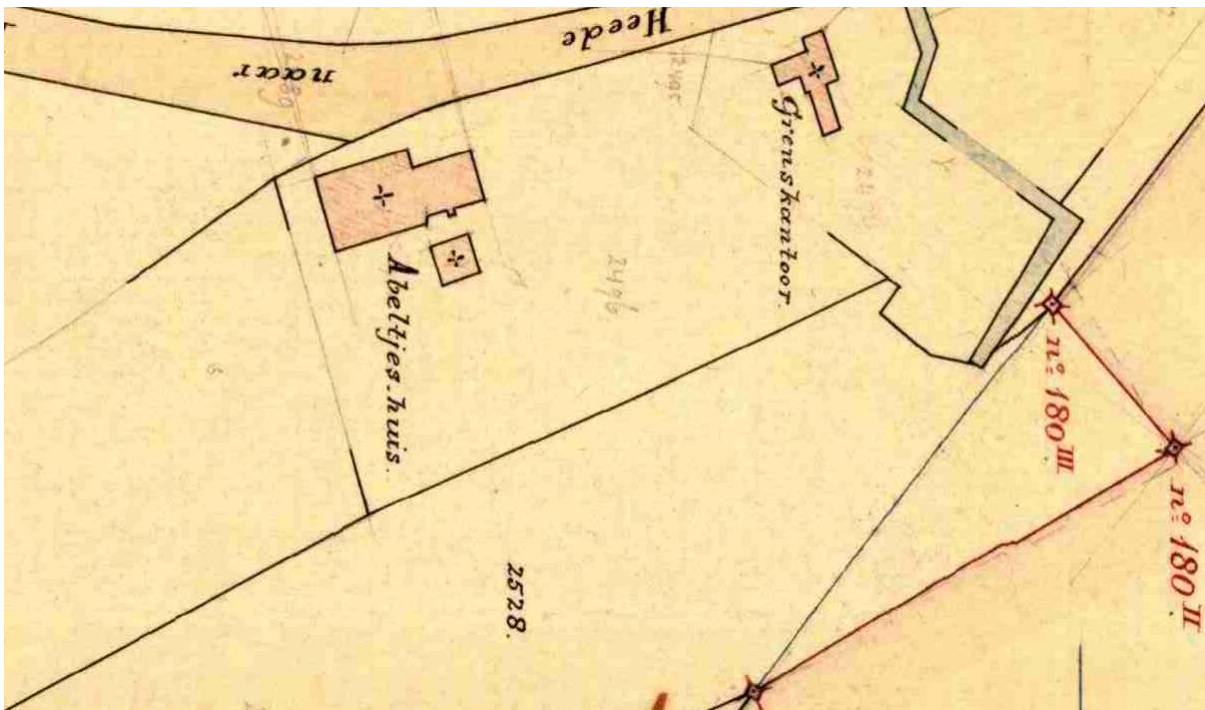
1870-1880 89-86-84

1880-1890 84-81

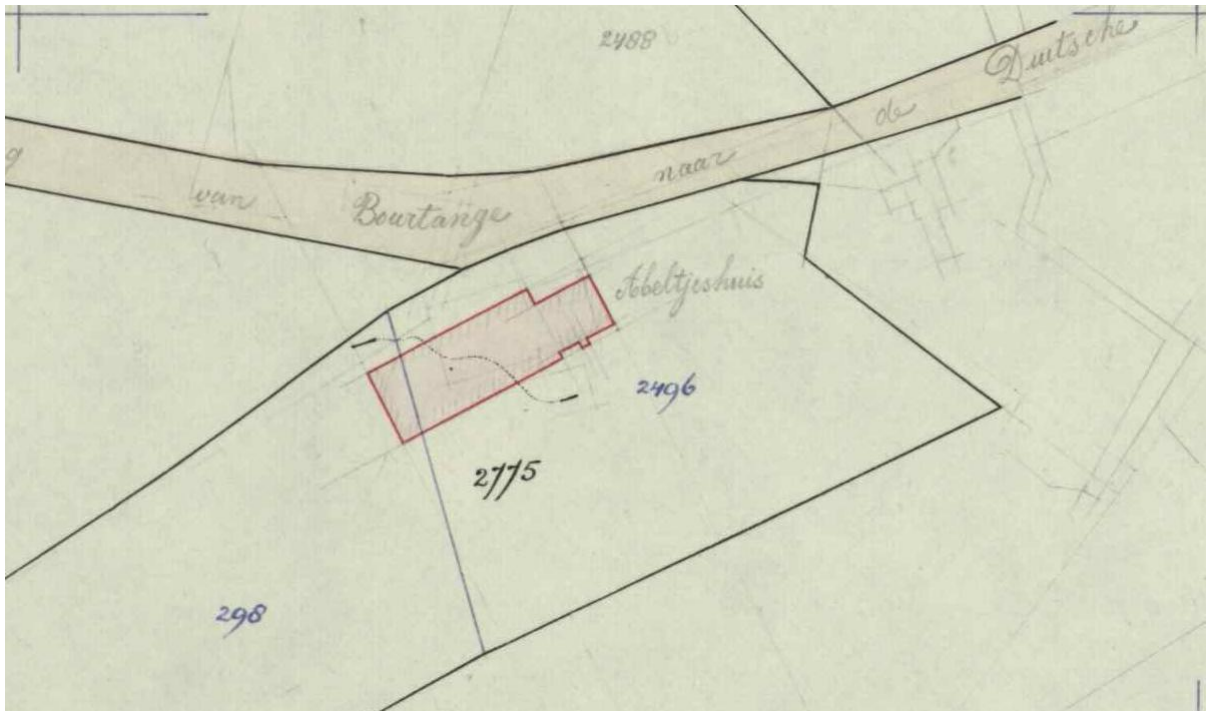
1890-1920 81-76-85-93

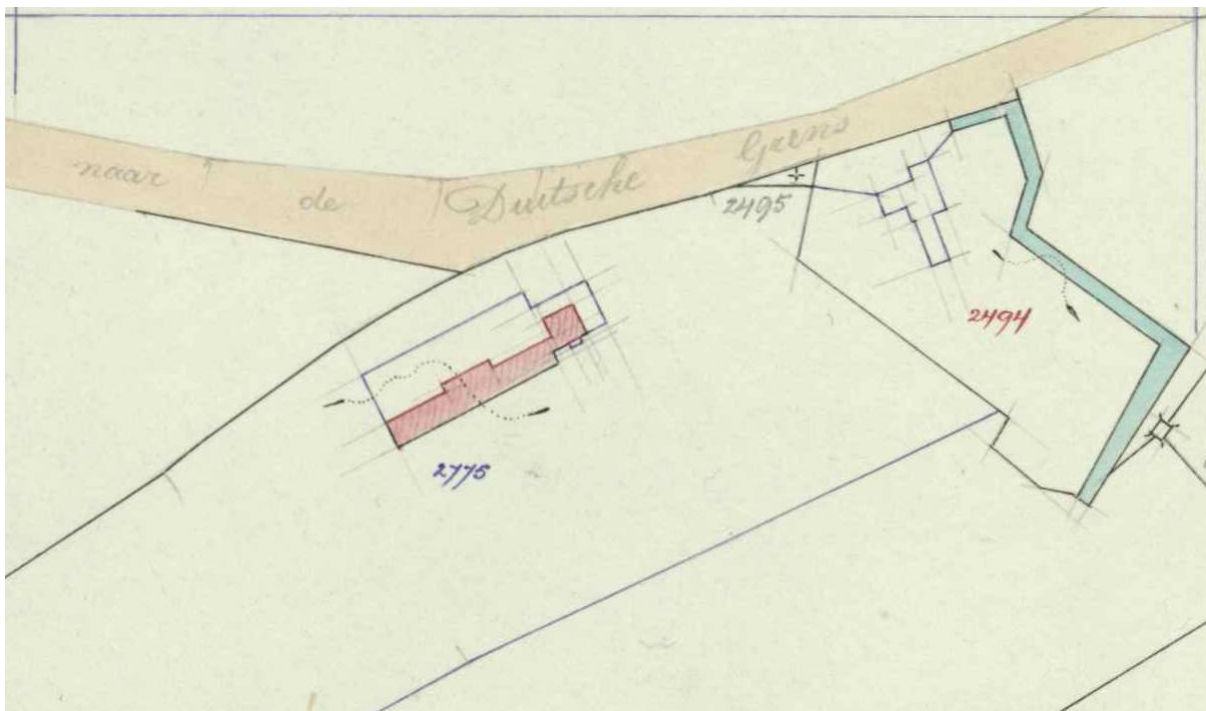
1898

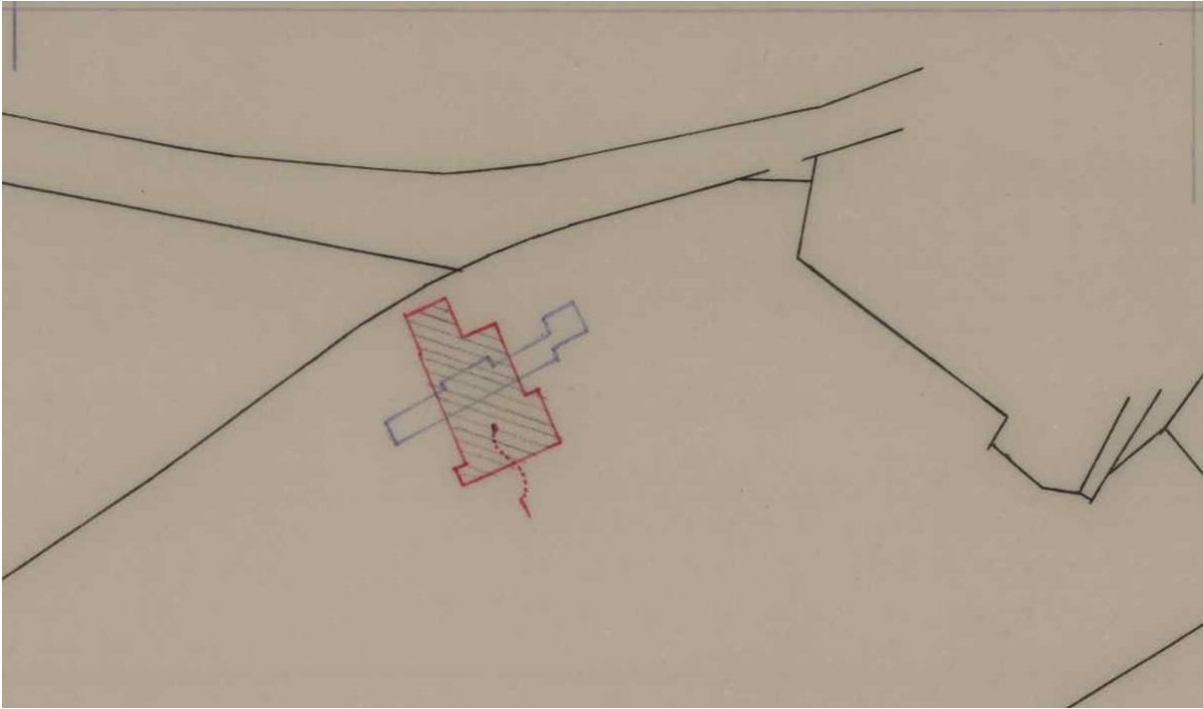
De nieuw ingemeten grenspalen 180^I, 180^{II} en 180^{III} in 1905. Kadastrale gemeente Vlagtwedde sectie C hulpkaart 272A, dienstjaar 1906, opgemaakt juni 1905.

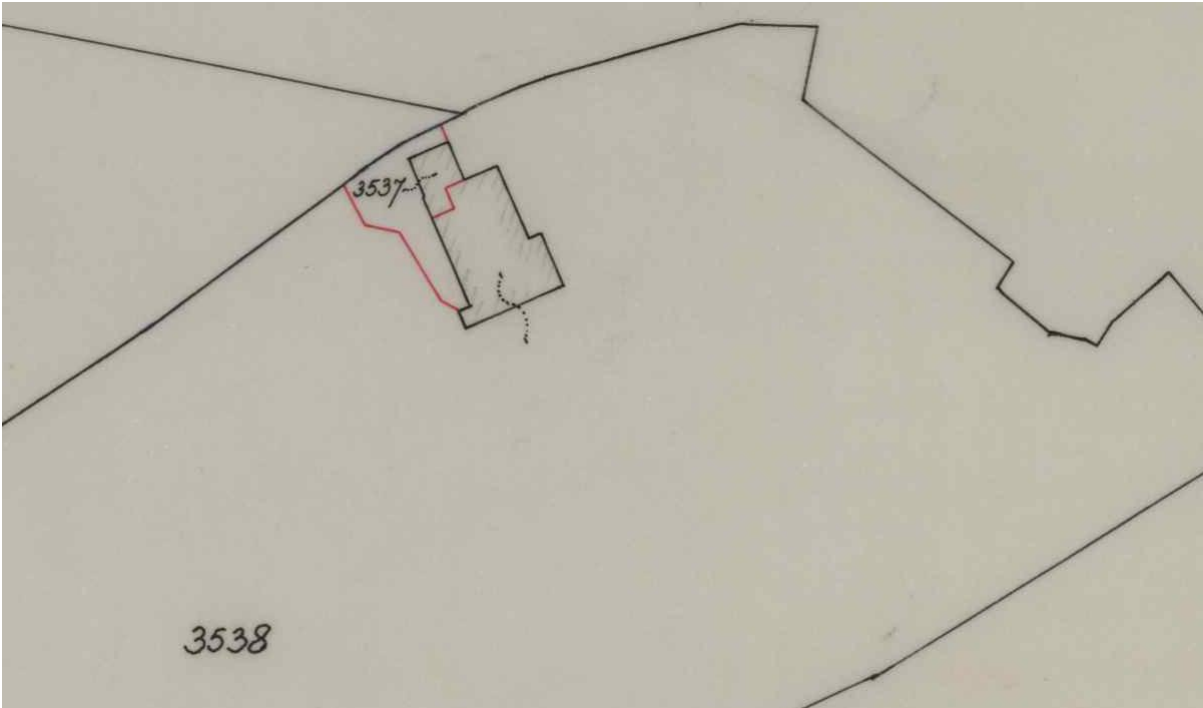
Het in 1928/1929 verlengde Abeltjeshuis. Kadastrale gemeente Vlagtwedde sectie C hulpkaart 399, dienstjaar 1930, opgemaakt in juni 1929.

De noodwoning, noodhut, erf, weiland en bouwland opgebouwd in 1946 met de contouren van het gesloopte Abeltjeshuis. Kadastrale gemeente Vlagtwedde sectie C hulpkaart 467, dienstjaar 1948, opgemaakt in maart 1947. Rechts de contouren van het in 1894 gebouwde en in 1938 gesloopte grenskantoor.

De huidige boerderij in 1953 herbouwd op de locatie van het overgebleven restant van de in 1945 vernielde boerderij. Kadastrale gemeente Vlagtwedde sectie C hulpkaart 500, dienstjaar 1960.

1978